

STADSHOLMEN

LILLA KATRINEBERG 1

Katrinebergsbacken 2–10

LILJEHOLMEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

BYGGNADEN I DET URSPRUNGLIGA LANDSKAPET. FOTO W. LAMM. SSME32178

På Lilla Katrineberg 1 står före detta Brännkyrka församlingshus, en monumental och påkostad byggnad ritad av Hakon Ahlberg. Huset är uppfört 1925 i en rustik tegelarkitektur och är ett mycket gott exempel på de tidstypiska nationalromantiska och klassicerande idealen.

Byggnaden är väl synlig, uppförd med stor hänsyn till bergets terrängformation och ett ståtligt inslag på sin höjd ovanför Liljeholmens centrum. Dess karaktär är mycket välbevarad med tidstypiska materialval och formspråk, både ut- och invändigt. Huset pryds av flera konstnärliga inslag av hög kvalitet, utförda av välkända svenska konstnärer. Exempelvis finns invändiga målningar skapade av Einar Forseth.

Bortsett från de arkitekturhistoriska och miljöskapande värden har huset även ett socialhistoriskt värde som ett exempel på kyrkans sociala roll och ansvar i samhället. Stora ytor i byggnaden var av-

sedda för fattigvård och även bostäder för anställda. Idag innehåller huset Nordiska Musikgymnasiet och bostäder.

Fastigheten Lilla Katrineberg 1 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Namnet Liljeholmen är omtvistat men kan snarast förklaras av den äldre benämningen Lillie Holma, eller Lilla Holmen, vilket beskriver trakten då sjön

BYGGNADEN ÄR VÄL SYNLIG, UPPFÖRD MED STOR HÄNSYN TILL BERGETS TERRÄNGFORMATION OCH ETT STÅTLIGT INSLAG PÅ SIN HÖJD OVANFÖR LILJEHOLMENS CENTRUM. FOTO: J. MALMBERG

Trekanten ännu satt ihop med Liljeholmsviken. Området som utgör stadsdelen Liljeholmen, bildades 1926, och var in på 1800-talet en relativt lantlig trakt med ett fåtal gårdar, torp och krogar. Namnet Liljeholmen kommer från ett torp under Årsta som bedrev krog- och värdshusrörelse från åtminstone slutet av 1600-talet, byggnaden revs 1909 för att ge plats åt ett nytt stationshus.

Liljeholmens strategiska läge ledde till att stadsdelen kom att präglas av trafikförbindelser och industrier. Den första pålbron över Hornssund upprättades 1660 och bidrog till en ökad bebyggelse i Liljeholmen. Gårdarna Katrineberg och Lustigkulla, senare kallat Lövholmen, uppfördes under 1700-talet. Krogverksamheten ökade och småskaliga industrier började etablera sig i området. Den industriella utvecklingen accelererade på 1800-talet, bland annat med Liljeholmens Stearinfabrik, vilken startades 1839 av Lars Johan Hierta och Johan Michaelsson. När Södra stambanan öppnades för trafik 1860 kom trakten att helt förändras. Förutom den viktiga järnvägsstationen anlades även Statens järnvägars stora huvudverk-

stad. En hel rad företag med skilda verksamheter etablerade sig därefter i Liljeholmen, bland annat vid Lövholmen och Marievik.

Som en följd av industriexploateringen avskildes norra delen av Brännkyrka socken 1898 för att bilda municipalsamhället Liljeholmen, vilket upplöstes när Brännkyrkas införlivades med Stockholm 1913. Endast ett fåtal hus från denna tid kvarstår ännu, bland dem, kommunalhuset från 1906, ritat av arkitektfirman Dorph & Höög.

Från slutet av 1950-talet började bostadsbebyggelsen på Nybohovsberget att uppföras och under det sena 1900-talet och in på 2000-talet har stadsdelens bebyggelse kontinuerligt förändrats genom förtätning och genom att industribbyggelsen har ersatts med kontor och storskalig bostadsbebyggelse.

HISTORIK

Brännkyrka församling

År 1925 uppfördes Brännkyrka församlingshus efter ritningar av Hakon Ahlberg. Församlingen var vid tiden en av Stockholms största och sträckte sig över

MOT GÅRDEN ÄR EN DEL AV HUSET PUTSAT OCH HÄR FINNS EN FRESK SOM FÖRESTÄLLER SLAGET VID BRÄNNKYRKA. FOTO: J. MALMBERG

Vantör, Farsta, Hägersten, Enskede och Skarpnäck, samt delar av det som idag är Stockholm församling. Det nya församlingshuset hade till uppgift att inrymma alla de verksamheter som ingick i församlingens plikter. Här skulle finnas plats för fattigvård, pastorsexpedition, samlingssalar, lärum för barn, folkbibliotek, konferenssalar, vigselrum samt bostäder för präster i församlingen. Men även bostäder för diakonissor, vaktmästare, städerska och föreståndarinna.

Platsen för det nya församlingshuset valdes utifrån dess strategiska läge; vid bron över Årstaviken med vägar till församlingens olika delar. Den högt belägna tomten på Liljeholmsberget hade dessutom en vacker utsikt då omgivningarna ännu inte exploaterats utan bestod av gröna och lummiga områden.

Hakon Ahlberg

Ahlberg var vid tiden för församlingshusets uppförande en relativt nyexaminerad arkitekt. Ahlbergs morbror, Hans Jonas Lindskog, var församlingens kyrkoherde och den som föreslog honom som arkitekt. Med tiden blev Ahlberg en av Sveriges

mer välkända arkitekter och skapade bland annat konstindustrihallen på Göteborgsutställningen 1923, Hovrätten för Västra Sverige i Göteborg och ett antal kyrkor och församlingshus. År 1936 grundade han SAR och var dess förste ordförande. Hans verk kännetecknas av den strama 1920-talsklassicismen med stor respekt för tradition.

Församlingshuset uppförs

Ritningarna till församlingshuset präglades av den rådande 1920-tals klassicismen som vurmades för den klassiska, mer strama arkitekturen. Idealet var att uppnå ett samspel mellan hela obrutna ytor och kontrasterande effekter. Huset uppfördes med tegelfasader, vitmålade fönster, sparsamma dekorativa inslag och tak med lätt välvning. Till den strama arkitekturen skapades ett kontrasterande och genomgående blomstertema på portalens kolonner, trappräcken och armaturer.

Den utvalda platsen för byggnaden var beväxt med ekar. Husets planform var oregelbunden och samspelade med terrängen. På innergården fanns

I DEN STORA SAMLINGSSALEN FINNS TUNNVALVSTAK MÅLAT I BLÅTT, MED SIDOR I RUTMÖNSTER OCH BLAD SAMT DEKORMÅLADE BJÄLKAR. FOTO: J. MALMBERG

planteringar och en damm med fontän, troligtvis efter inspiration av italienska platsbildningar. Fontänen hade, enligt äldre fotografier, en hög smal och vriden fot som bar ett runt fat. I bildmaterial från Göteborgsutställningen 1923, framkommer att Ahlberg hade placerat två identiska framför den konstindustrihall han ritat.

Något år efter att församlingshuset uppfördes målades en fresk på gårdsfasadens putsade yta föreställande Sten Sture den yngre och Gustav Eriksson Vasa, som kämpar i slaget om Brännkyrka 1518. Fresken målades av konstnären Jurgen Wrangel.

Nya verksamheter

År 1957 delades Brännkyrka församling i tre delar vilket medförde att församlingshuset upphörde att användas för kyrkoverksamheten. Från 1960-talet och fram till 2001 hyrdes lokalerna för undervisning och vård av funktionshindrade. Sannolikt fortsatte lägenheterna uthyras som bostäder.

År 1965 lät Hägerstens församling sälja huset till

Stockholms stad. Sedan årsskiftet 2000/2001 ägs fastigheten av Stadsholmen.

Upprustning och renovering

Den senaste stora förändringen genomfördes 2001/2002, innan Nordiska Musikgymnasiet flyttade in. Dessförinnan hade vissa planförändringar genomförts för att anpassa huset till rådande verksamheter. Redan 1932 utfördes ändringar i bottenvåningens planlösning efter ritningar av Hakon Ahlberg. Vid förändringarna tillverkades ursprungliga profiler.

Vid renoveringen 2001/2002 utfördes en fasadrenovering samt invändig renovering, främst inom Musikgymnasiets lokaler.

BYGGNADSBESKRIVNING

Byggnaden är uppförd på Liljeholmsberget, nordöst om Liljeholmens centrum. Tomten är kuperad och gräsklädd med lövträd och buskar. Framför huvudfasaden mot sydväst finns en parkeringsyta med en gångväg upp till huvudporten. Gården, som är

I DET FÖRE DETTA LÄSBARNENS SAL FINNS MÅLNINGAR MED BIBLISKA MOTIV. FOTO: J. MALMBERG

placerad nordöst om byggnaden, nås via en bågformad gata och genom ett valv i en utskjutande sidobyggnad. Gården består av kullersten och skifferhällar med mindre planteringar. Här finns en upphöjd halvcirkelformad yta med bänkar och en mindre damm. Tidigare fanns här en skulptural fontän. På flera ställen på tomten finns berg i dagen.

Exteriör

Byggnadens exteriör är välbevarad med höga släta tegelfasader. Mot gården är en del av huset putsat och här finns en fresk som föreställer slaget vid Brännkyrka. Fönstren är vitmålade och rytmiskt placerade. Dess storlek och utformning är varierande vilket vittnar om de innanförliggande funktionerna. De stora offentliga salarna har högresta, småspröjsade fönster medan övriga rum har mindre, kvadratiske fönster med mittpost samt några runda och åttkantiga fönster. Mot gården och på en utskjutande sidobyggnad finns putsade fönsteromfattningar. Taket är lagt med tegel och har en lätt välvning.

I huvudfasaden finns en portal för fotgängare som omges av två korintiska kolonner med dekor i natursten samt en rundbågig ljusöppning. På gårdsfasaden finns utanpåliggande trappor av kalksten och terrasser som pryds av dekorativt utformade räcken. Avsluten på räckena har blomsterknoppar och i portalen sitter armaturer i form av blommor.

Interiör

Byggnaden innehåller både lokaler för Nordiska Musikgymnasiet och bostäder. Genom åren har flera planförändringar genomförts, framförallt i lokalerna, men mycket av de ursprungliga byggnadsdetaljerna finns ändå kvar. Huset har ett flertal entréer försedda med vindfång som bevarar paneler och armaturer. I det nuvarande Musikgymnasiets lokaler finns tre rum som smyckats med tak- och väggmålningar av konstnären Einar Forseth och uppförts med hjälp av Dagny Bohlin och Greta Ahlberg. Det ena rummet som utsmyckades användes ursprungligen av läsbarn. Här finns målningarna genomarbetade med

**I HUSET FINNS PUTSADE ÖPPNA
SPISAR MED DEKORATIV FRIS.
FOTO: J. MALMBERG**

bibliska motiv. Den stora samlingssalens tak utformades som ett tunnvalv målat i blått, med sidor i rutmönster och blad samt dekormålade bjälkar. Det tredje rummet med målningar är det som kallades kommittérummet på ursprungsritningarna. Rummet användes för vigslar vilket avspeglas i dekoren som har en bred bård med urnor, blommor, turturduvor och draperingar.

I byggnaden finns bevarade ursprungliga halv-

franska dörrar med tre fyllningar samt glasade par- och enkeldörrar och handtag av mässing. De ursprungliga fodren har olika karaktär, både med enkel- och välvd profil. Det finns även ursprungliga armaturer, ek-parkettgolv och öppna spisar med dekorativa friser.

De ursprungliga lägenheterna är välbevarade med rum i fil. Kök och badrum är sekundära, bland annat finns platsbyggd inredning från mitten av 1900-talet.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.